

Voorwoord

De eindejaarsfeesten zijn voorbij. Tijd dus om jullie de eerste nieuwsbrief van het nieuwe jaar te bezorgen. Ook in 2008 probeer ik een nieuwe opmaak uit. Inhoudelijk blijft de nieuwsbrief hetzelfde: een blik op de actualiteit, een artikel dat dieper op een thema in gaat, het signaleren van een bepaalde website of een interessant boek... het kan allemaal.

In de loop van dit jaar plan ik wel een klein kwaliteitsonderzoek. Ik wil weten wat jullie wensen en ergernissen zijn in verband met deze nieuwsbrief. Het onderzoek zal via het Internet gebeuren en heel snel in te vullen zijn. Op deze manier hoop ik aan de nodige informatie te komen om de nieuwsbrief nog beter op jullie wensen af te stemmen. Intussen mag iedereen mij artikels, boeken of vragen signaleren die hij in de nieuwsbrief aan bod wil zien komen.

*To thine own self be true;
And it must follow, as the night the day:
Thou canst not then be false to any man.*

(William Shakespeare, *Hamlet*)

Laat dit mijn wens voor jullie zijn voor het nieuwe jaar. Het is ook goed dit citaat mee te nemen naar elke leerlingenbespreking.

Lieven

Handelingsgericht werken op school

Op maandag 14 januari 2008 hoorde ik Noëlle Pameijer spreken over het handelingsgericht werken op school. Zij bracht haar verhaal - zoals ik intussen van haar gewoon ben - levensecht, geïnspireerd en inspirerend. Omdat handelingsgericht werken in het Vlaamse onderwijs stilaan een belangrijke plaats inneemt, wou ik haar verhaal voor jullie nog eens samenvatten.

Handelingsgericht werken steunt op zes uitgangspunten die allemaal aanwezig moeten zijn. Ze zijn overgenomen van de handelingsgerichte diagnostiek en vormen een gemeenschappelijke taal. Ze zijn tegelijk een referentiekader om op af te wegen wat men al wel of nog niet doet. Deze uitgangspunten zijn:

- De onderwijsbehoeften staan centraal;
- Het kader is transactioneel;
- Het positieve in een situatie wordt gezien en benut;
- Constructief samenwerken is belangrijk;
- Men werkt doelgericht;
- Men werkt systematisch en transparant.

De onderwijsbehoeften staan centraal

Dit betekent dat men zich de vraag stelt wat een leerling nodig heeft om bepaalde doelen te behalen, niet dat men de leerling het buitengewoon onderwijs inpraat. Deze doelen moeten realistisch én hoog genoeg zijn. Bij het opstellen van dergelijke doelen kun je de volgende hulpzinnen gebruiken:

- De leerling heeft instructie nodig die ...
- De leerling heeft opdrachten nodig die ...
- De leerling heeft leeractiviteiten nodig die...
- De leerling heeft feedback nodig die ...
- De leerling heeft klasgenoten nodig die ...
- De leerling heeft een leerkracht nodig die ...
- De leerling heeft ouders nodig die ...

53

Jaargang 8

Januari 2008

Lieven Coppens

nieuwsbrief.leren@gmail.com

Nieuwsbrief leren

Leren en studeren thuis en op school

www.nieuwsbriefleren.be

Hierbij moet men een aantal dingen goed beseffen. Zo is er uit een onderzoek gebleken dat feedback de positie van een kind in de klas mee bepaalt. Een leerling die veel positieve feedback krijgt, heeft in de klas ook een hoge sociale status. Een kind dat echter veel negatieve feedback krijgt, heeft in de klas dan weer een lage sociale status. Deze feedback is ook altijd afhankelijk van wat je met een kind wilt bereiken. Zo kun je een kind met faalangst dat 3/10 haalde voor een toets de feedback geven: 'Je hebt er al 3 goed!' terwijl je een kind dat zichzelf voortdurend overschat bij dezelfde 3/10 de feedback geeft: 'Je hebt er 7 fout!'. Verder is het leerkrachtgedrag binnen het handelingsgericht werken zeer belangrijk. Dit moet afgestemd worden op de onderwijsbehoeften van het individuele kind met een zorgvraag. Hoe meer onderwijsbehoeften een kind heeft, hoe zwaarder de vraag naar leerzorg doorweegt. In die zin zal men een verwijzing naar het buitengewoon onderwijs niet meer verantwoorden met de uitspraak: 'Uw kind is te dom!' maar wel met het meer correcte 'Wij kunnen als school uw kind niet langer geven wat het nodig heeft!'

Binnen het handelingsgericht werken vertrekt men vanuit de onderwijsbehoeften van een kind omdat men op die manier niet langer dan nodig blijft stilstaan bij de probleembeschrijving. De leerkracht doet er toe, hij is een belangrijk, zoniet het belangrijkste instrument: hij stemt zijn aanpak af op de specifieke onderwijsbehoeften van het kind. Bij het handelingsgericht werken benut men de kennis van alle zorgpartners, of het nu de leerkracht, de ouders, de zorgcoördinator, ... of de CLB-begeleider is. Men staat niet te lang stil bij wat niet werkt, wat wel werkt wordt echter uitgebreid. Deze onderwijsbehoeften breng je in kaart door niet alleen met de beroepsmensen te praten, maar evenzeer met de ouders en het kind. Zij weten uit ervaring wat er wel werkt of helpt. Hierbij dient gezegd dat kinderen op dat vlak door volwassenen vaak onderschat worden. Toch kunnen zij vaak op hun niveau zelf zeer goed verwoorden wat ze nodig hebben. Ze dienen dan ook actief gehoord te worden. Ook observaties in de klas kunnen zeer relevante informatie opleveren, op voorwaarde dat deze goed voorbereid zijn. Pameijer stelt voor deze observaties te splitsen over minstens twee momenten: het slechtste en het beste moment. Het moment waarop alles wel lukt, levert minstens even relevante informatie op als het slechtste. Op een dergelijk goed moment leer je immers uit de eerste hand wat er wel werkt. In een aantal gevallen kun je ook gaan experimenteren met het gedrag van de leerkracht en bestuderen welke effect dat geeft op het gedrag van de leerling. Vanzelfsprekend kun je ook altijd in de literatuur opzoeken welke aanpak er nodig is.

Het kader is transactioneel

Bij handelingsgericht werken gaat het steeds over een specifiek kind in een specifieke onderwijs- en opvoedingssituatie waarin leerkracht en leerling elkaar beïnvloeden. Het kind krijgt dus niet de schuld. Men gaat in de situatie op zoek naar de factoren die een risico vormen en deze die het kind daartegen kunnen beschermen (protectieve factoren: positieve factoren die actief kunnen aangewend worden). Men stelt zich de vraag wat het kind pedagogisch en didactisch nodig heeft en wat het gewenste aanbod is. Het is belangrijk dat men hierbij steeds vertrekt vanuit de meest ideale situatie waarbij alles mogelijk is. Vanuit deze ideale situatie kan men dan op zoek gaan naar wat er haalbaar is. Door zich op voorhand al te beperken loopt men immers het risico dingen over het hoofd te zien die misschien toch tot de mogelijkheden behoren¹. Het is belangrijk dat het zorgteam niet meegaat in het pessimisme. Eerst stelt men vast wat er wenselijk is, dan laat men de leerkracht beslissen welke oplossing haalbaar is. Indien de leerkracht aangeeft dat hij bepaalde dingen uit het advies al doet, dan blijft het belangrijk dit toch te benadrukken door het positief te bevestigen. Observatie is bij dit alles een belangrijk hulpmiddel.

Het positieve in een situatie wordt gezien en benut

Bij handelingsgericht werken zoekt men steeds naar de sterke kanten bij het kind, de ouders en de leerkracht. De essentiële vraag die men zich hierbij stelt is de vraag wanneer het wel goed gaat. Dit heeft als meerwaarde dat de samenwerking verbeterd wordt en dat men het competentiegevoel van iedereen vergroot. Hierdoor wordt de motivatie groter en kunnen de sterke punten effectiever aangewend worden. Zo zal men niet tellen hoeveel keer een leerling te laat komt, maar wel tellen en benoemen hoeveel keer de leerling wel op tijd komt. Hierbij is het wel belangrijk dat men steeds ook benoemt waarin men de leerkracht sterk vindt en dat men samen met de leerkracht met – en niet over – de ouders praat.

Constructief samenwerken is belangrijk

Communiceren met ouders is zeer belangrijk als men met hen constructief wil samenwerken. Men moet beseffen dat een kind zich op school anders gedraagt dan thuis. De zorgstructuur is het kader voor deze

¹ Pameijer gaat hierin nog verder. In elke situatie moet men ook vastleggen wat er minimaal noodzakelijk is om een kind te kunnen helpen. Dit voor het geval dat alle mogelijke oplossingen afgewezen worden.

communicatie. Daarbij dient men er zich goed bewust van te zijn dat het voor de ouders bijna een jaar duurt om te aanvaarden dat het met een kind op school anders loopt dan ze hadden verwacht. Een goede communicatie houdt in dat zowel de zorgen als de positieve aspecten benoemd worden en dat de school heel duidelijk is over haar bedoelingen. Het is dan ook belangrijk dat er met de ouders duidelijke afspraken gemaakt worden. Pameijer pleit er in deze context voor om het kind ook duidelijkheid te geven over de gemaakte afspraken. Dit kan door het kind een kaart te geven met daarop het volgende schema:

Nu kan ik al ...	Ik ga ...	De leerkracht helpt mij door ...	Ouders en/of vriendjes helpen mij door ...	De zorgcoördinator helpt mij door ...
Straks kan ik ...				

In een aantal gevallen zal een dergelijk schema er toe leiden dat het kind zelf de gemaakte afspraken bewaakt en de betrokkenen eraan herinnert.

Men werkt doelgericht

Om doelgericht te kunnen werken moet men er de tijd voor nemen om te achterhalen wat de echte vraag is van de leerkracht, de ouders en het kind. Pas als men hun verwachtingen actief bevraagt, kan men er achter komen of deze nu realistisch zijn of niet. Het is belangrijk dat men weet dat er geen kant en klare oplossingen bestaan. Men moet dus steeds goed nadenken voor men tot de actie overgaat. Zo zal men enkel onderzoek doen als dat noodzakelijk is en daarbij zal men meer observeren dan testen. Om te weten waar men mee bezig is, raadt Pameijer aan om de 'als... dan...' redenering te gebruiken: 'Als we weten dat... dan kunnen we...'. Bij het uitvoeren van een onderzoek is het goed dat men zich blijft voorhouden dat men iets wil weten om te kunnen adviseren en niet om te classificeren.

Men werkt systematisch en transparant

Men doorloopt een procedure stap voor stap en zorgt er tegelijk voor dat deze procedure voor iedereen heel duidelijk is. Om niets te vergeten of over het hoofd te zien kan men gebruik maken van eigen formulieren en controlelijsten. Deze moeten immers aansluiten bij het zorgsysteem van de school. Deze instrumenten zijn een hulpmiddel om systematisch te werken en nooit een doel op zich. Als ze goed zijn ingevuld, zijn ze tegelijkertijd ook het verslag van het doorlopen proces en maken ze dat heel doorzichtig voor de leerkracht, de ouders en het kind.

Meer weten?

Het boek *Handelingsgericht werken op school*¹ bespreekt in het eerste hoofdstuk deze uitgangspunten één voor één en legt uit wat ze voor het handelingsgericht werken betekenen. Het tweede hoofdstuk handelt over het handelingsgericht werken in een zorgcontinuüm waarbij de verwijzing naar de leezorgmatrix van het Vlaamse departement voor onderwijs niet ontbreekt. In het derde en vierde hoofdstuk worden de verschillende fasen van het handelingsgericht werken op school toegelicht en de rollen die de zorgcoördinator daarbij kan opnemen. In het vijfde hoofdstuk gaan de auteurs grondig in op het observeren en bespreken van het handelen van de leerkracht in de klas. Aangezien de auteurs aan het observeren veel belang hechten, meer dan aan het afnemen van testen, moet dit grondig bestudeerd worden. Hoe je een goed handelingsplan opstelt en hoe je op een constructieve manier met de ouders en hun kind communiceert, zijn de onderwerpen van de hoofdstukken zes en zeven. Tenslotte wordt er in het laatste hoofdstuk toegelicht hoe je het handelingsgericht werken op school kunt implementeren.

In de verschillende hoofdstukken van het boek wordt er verwezen naar controlelijsten, kijkwijzers en formulieren. Deze zijn allemaal opgenomen in de bijlagen achteraan het boek. Ze kunnen echter ook allemaal gratis van het Internet worden gehaald op de website van uitgeverij Acco². Aangezien het de bedoeling is dat al deze instrumenten aangepast worden aan de zorgstructuur van de school, staan ze voor één keer niet in een Pdf-formaat maar wel in een bestandsindeling die kan bewerkt worden (Word of Powerpoint).

¹ PAMEIJER N., VAN BEUKERING T., SCHULPEN Y., VAN DE VEIRE H., *Handelingsgericht werken op school. Samen met leerkracht, ouders en kind aan de slag*, Acco, Leuven/Voorburg, 2007, 234 blz., ISBN 978-90-334-6611-3.

² Volg dit internetadres: http://www.acco.be/acco_publishing/companion/companion_detail.php?qs_book_id=121695.

Effectief leesonderwijs

Kees Vernooy schreef een tekst over effectief leesonderwijs¹ in het kader van de Nederlandse implementatiekoffer Taalbeleid Onderwijsachterstanden. Hierin bespreekt hij een aantal zaken die bij herhaling wetenschappelijk zijn vastgesteld. Omdat ik het belangrijk vind dat deze tekst een ruime verspreiding krijgt, geef ik hier de belangrijkste stellingen weer met een kort woordje uitleg.

Het eerste doel voor alle leerlingen is het begrijpend lezen. Alle leesonderwijs moet dan ook in dat perspectief staan. Begrijpend lezen steunt op drie onderliggende vaardigheden:

- Het vlot kunnen lezen van teksten;
- Het beschikken over een goede woordenschat;
- Het kunnen toepassen van leesstrategieën.

Vlot kunnen lezen en een goede woordenschat zijn de factoren die het begrijpend lezen het sterkst beïnvloeden. Het vlot kunnen lezen heeft zowel invloed op de woordenschat als op het kunnen toepassen van leesstrategieën. Kinderen die problemen hebben met het vlot kunnen lezen en/of de woordenschat zijn dikwijls niet in staat om leesstrategieën toe te passen. Leesstrategieën hebben zelden een aantoonbaar effect op het begrijpend lezen terwijl dit wel duidelijk het geval is voor vlot lezen en woordenschat. Wat niet wegneemt dat er leerlingen zijn die vlot kunnen lezen en een goede woordenschat hebben die toch moeite hebben met het begrijpen en interpreteren van een tekst.

Effectief leesonderwijs betekent dan ook dat men begrijpend lezen, vlot lezen en een goede woordenschat niet los van elkaar kan zien. Wanneer een kind zwak scoort op begrijpend lezen moet men ook zijn resultaten op het vlak van vlot lezen en woordenschat van nabij gaan bekijken.

Er is een duidelijk verband tussen taalvaardigheid en leesvaardigheid. Veel leesproblemen zijn toe te schrijven aan taalproblemen. Problemen met de mondelinge taalvaardigheid hebben een negatieve invloed op het fonemisch bewustzijn, wat op zijn beurt weer gevolgen heeft voor het leren lezen. Problemen in de mondelinge taalvaardigheid moeten dan ook zo vroeg mogelijk - van in de kleuterklas dus – gesignaleerd én aangepakt worden.

Een goede woordenschat is van groot belang voor het leren. Een lezer begrijpt niet wat hij leest als hij de betekenis van de meeste woorden niet kent. Een te beperkte woordenschat is er de oorzaak van dat kinderen uit achterstandsgroepen dikwijls mislukken in het onderwijs. Uit wetenschappelijk onderzoek blijkt bij herhaling dat de woordenschat van kleuters de kwaliteit van het begrijpend lezen halverwege de basisschool voorspelt. Leerkrachten in de kleuterschool moeten dus heel veel aandacht besteden aan het verwerven van een goede woordenschat. Dit is des te belangrijker naarmate het over kleuters gaat die in een taalarm milieu leven.

Een goede begrijpende lezer is zeer strategisch bezig. Om leesproblemen te voorkomen is het dan ook goed dat leerlingen de voornaamste leesstrategieën aangeleerd krijgen in de lessen begrijpend lezen maar ook in alle kennisgebieden waarbij ze teksten moeten lezen.

Wie leesproblemen wil voorkomen moet actief werken aan de leesmotivatie. Dit gebeurt het beste vanaf de kleuterklas omdat er hoe dan ook altijd kinderen zullen zijn die van thuis uit geen leesmotivatie meekrijgen. Een geslaagde preventie zorgt er dan ook voor dat kinderen geen leesproblemen krijgen waardoor ze gemotiveerd blijven om te lezen.

Tot slot pleit Kees Vernooy voor leerkrachten met een grote leesdeskundigheid. Wat een leerkracht in de klas (niet) doet op het gebied van lezen, heeft positieve of negatieve resultaten voor het lezen.

Bij al deze stellingen geeft Vernooy een heel duidelijke uitleg (die wetenschappelijk ondersteund wordt). Hij raakt deze stellingen niet alleen aan, maar geeft ook tips en aanbevelingen voor de leerkrachten en de school om hun leesonderwijs in de goede richting te sturen.

Tot slot wil ik nogmaals beklemtonen dat dit artikelje geen samenvatting is van de tekst van Kees Vernooy. Het blijft nodig om de volledige tekst te lezen. Zoals ik in mijn inleiding schreef, moet het een aanzet zijn om hem op het Internet op te zoeken.

¹ Je kunt de volledige tekst lezen op <http://schoolaanzet.nl/taalpilots/implementatiekoffer>. Je vindt hem bovenaan de lijst.